

МОРАЛНИТЕ АСПЕКТИ НА ЈУДАИЗМОТ, ХРИСТИЈАНСТВОТО И ИСЛАМОТ

Крајна содржина

Во современото општество многу фактори имаат влијание врз секојдневниот општествен живот и со право може да се каже дека нема ниту една општествена сфера која не опфаќа недојрена од промените што се случуваат секојдневно. Покрај низата специфики на современото живеење, секако дека посебна специфика е религијата, како еден од најсложениите општествени феномени. Современите социолози на религија го истакнуваат ставот дека и во 21 век, во ерата на глобализација и интернет-револуција, религијата не само што не го губи здивот со времето, напротив, сè повеќе се естаблира во општественото милје. Но она што е посебно значајно кога говориме за религијата е интенцирањето на моралните аспекти, посебно на доминантните монотеистички религии (јудаизам, христијанство, ислам), како општествени морални вредности и со чие прифаќање личността морално и вредносно ќе се надгради.

Клучни зборови: РЕЛИГИЈА, МОРАЛНИ ВРЕДНОСТИ, ЈУДАИЗАМ, ХРИСТИЈАНСТВО, ИСЛАМ

Вовед

Современите социолози на религија се сконцентрирани кон барањето одговор на дилемите: дали моралот и религијата се суштински зависни?; дали постои поврзаност помеѓу нормите, пред сè, моралниот кодекс, на универзалните религии?; дали моралното однесување и дејствување кај луѓето претпоставува нивна религиозна определеност?; дали луѓето кои се декларираат како атеисти потешко го усвојуваат моралниот кодекс?; дали моралниот кодекс на норми и вредности најдиректно се усвојува преку религиозните учења и практики?

Токму овие дилеми се сметаат за современи обновени прашања кои се од суштинско значење за животот и дејствувањето на човекот денес. За овие дилеми и прашања, кои го изразуваат односот помеѓу религијата и моралот, е расправано во текот на историјата, при што во одредени периоди и учења била афирмирана нивната поврзаност и блискост, но и често негирана и отфрлана нивната зависност и поврзаност.

По две и пол илјади години по Сократ и две илјади и осумнаесет години по Христа, човекот е далеку од морално совршено суштество, а светот во кој живееме е уште подалеку од епитетот морално совршен. И без оглед на фактот што науката

и техниката со крупни чекори итаат напред, општествата се развиваат со енорна брзина, информатичката технологија е репер за развиеност, сепак, не можеме да кажеме дека општествата се совршени. Современиот општествен развој подразбира и развој на етиката како систем на вредности. Праксата покажува дека се успешни и имаат добра иднина оние општества кои имаат високи и модерни морални вредности. Во општества каде што не се почитува етичноста, каде што човечките и општествени вредности се ниски, таков ќе биде и историскиот досег на тие општества, а животот ќе биде стеснет и бесперспективен. Пред сè поради фактот што на голем дел од тие општества, покрај техничко-технолошката развиеност, им недостига еден друг сегмент од општественото живеење, а тоа е моралноста. Моралноста, сфатена, пред сè, како развиен етички систем, како втемелени и развиени општествено-морални норми, како систем на вредности кој ќе продуцира правилен општествен развој на личностите кои живеат во него. Ако за некое општество се вели дека е вредносно нејасно дефинирано и развиено, во тоа општество ќе владее хаотична атмосфера и од него нема да произлегува ништо сигурно за неговите жители, односно без добра визија и етички стандарди и општеството, но и луѓето кои живеат во него немаат иднина.

Во голем број општества, вклучувајќи го и нашето, се случи длабока и остра промена на кодексот на морални норми и вредносни системи. Имено, одредени норми, кои беа на дното на хиерархиската скала, се искачија на површина, а за сметка на нив други морални норми кои беа високо вреднувани станаа маргинализирани и заминаа на долната скала на вредносниот систем. Коренитите промени на моралниот кодекс придонесе во одреден период да се случи вредносен вакуум, односно период на празнина на вредносните критериуми. Тоа се периоди во кои претстои и опасност од морална корозија и ерозија на вредносниот кодекс. Во такви ситуации се случува една личност, која е во фаза на развој, да не знае и да не може правилно да се насочи, бидејќи постои промена на вредносниот систем или вакуум на морални норми и не може да согледа што е правилно, што е пожелно, што е добро и потребно за нејзин правилен развој. Во такви случаи, може да дојде и до неправилно развивање на една личност, која ќе се бара себеси и ќе го бара своето место во општеството. Токму во такви ситуации, кога постои недооформен вредносен систем и морална ерозија, со цел луѓето да не залуѓаат морално, пожелно е да им се пренесат моралните норми кои се дел од големите универзални религиски системи.

Кодексот на морални норми и вредносни системи во општествата се вечна и непресушна тема на социолозите, посебно во периоди кога настанува криза на вредносниот систем и морална ерозија, при што одредените вредности кои биле во долниот дел на хиерархиската скала испливуваат на површина, а за сметка на нив вредности кои биле на врвот на хиерархискиот систем се маргинализираат. Иако општо е прифатен ставот дека вредностите се најтрајниот дел од една култура и се најтешко променливи, односно воспоставениот вредносен систем опстојува цврсто во општеството, сепак, во период на промени доаѓа и до менување на вредностите. Прашањето за темелните вредности посебно се актуелизира во периоди кога се за-

борава на клучните вредности без кои човекот не е човек ниту животот – живот. Дебата и разговор за темелните духовни вредности не би бил неопходен во период на добар општествен развој при кој стои цврст општествен вредносен систем, но во магловито време кога имаме вредносна криза и ерозија на моралот, повеќе е од потребно свртување и потенцирање на темелните вредности, како и потенцирање на прашања кои се од битно значење за човековиот живот. Кога луѓето ќе залуѓаат во шумата наречена живот, само духовните вредности им помагаат да се вратат на вистинскиот пат, инаку ќе станат плен на игрите на бесмислените сили. Затоа и се потребни нормите, бидејќи, без оглед за кои видови норми станува збор (обичајни, морални, религиозни, правни), сите се потребни за човеково усовршување, бидејќи човековата природа логички треба да се надгради. Затоа некои социолози предлагаат во такви моменти да се прифатаат и применуваат вредностите кои се вткаени во големите универзални религиозни системи, бидејќи тие се цврсти и непроменливи, а истовремено правилно ќе го насочат човекот во својот развој.

Моралните норми во јудаизмот, христијанството и исламот

Потребата од морална надградба на луѓето со помош на моралните норми кои се дел од верските учења, како и улогата што ја имаат универзалните религиозни системи (посебно јудаизмот, христијанството и исламот) во моралното наобразување на луѓето, ја истакнуваат и потенцираат голем број научници. Темков истакнува дека етиката и религијата се основни духовни човечки сили, со чија помош човекот ја гради смислата на своето постоење, а без нив човекот не се снаоѓа во своите борби и настојувања, без оглед на епохата и развојниот општествен стадиум, односно етиката и религијата му ја враќаат на човекот надежта во неговата моќ (Temkov, 81). Во тој контекст е и ставот на Лукиќ, кој го истакнува значењето на моралот како дел од религиозните учења и, според него, нормативните искази во религијата претставуваат еден од нејзините клучни елементи и тие искази се содржани во заповедите преку кои се воспоставува моралот. Налагањето на моралот во религијата преку заповедите и воспоставување норми на добро однесување претставува основа за понатамошен етички и духовен развој на верникот (Lukić, 132). Познатиот социолог на религија Шушњиќ потенцира дека моралот што го налага религијата претставува начин на кој верниците се наведуваат на пат на кој се поддржува моралниот поредок во светот. Секогаш кога бог им ја открива својата волја на луѓето, всушност, тој ги запознава со вредностите и нормите на добриот живот (Šušnjić, 239), но божјите заповеди би требало да се разберат како понуди, совети, пораки или препораки за водење морален живот, а не како наредби или закони.

Во трите монотеистички религии – јудаизам, христијанство и ислам ќе сретнете низа заеднички елементи кои се однесуваат на моралните норми и вредности, а кои се во суштина и општочовечки вредности. Најпрво, се потенцира доброто како врвна морална вредност и се истакнува постојано дека патот што води до доброто е широк, а патот што води до злото е тесен. Со самото ова на експлицитен

начин се издигнува принципот на доброто како врвна морална вредност, и тоа и во јудаизмот, и во христијанството и во исламот. Анализирајќи ги светите книги на трите религии, ќе сретнете постојано потенцирање на позитивни морални особини кои треба да се градат кај секоја личност, како што се скромност, чесност, праведност, милостивост, кроткост, а се осудуваат негативните особини, како што се гордост, лукавство, пакост, злоба, прељуба, блудство, скржавост, нечесност. Посебно остро се осудува кривоверството и блудничењето, односно прељубата најстрого се казнува. Кај сите три религии, со посебен пиетет се говори за односот кон родителите, потенцирајќи дека со родителите треба да се однесуваме посебно со почит, и во никој случај да не им нанесеме зло, бидејќи тие нас нè создале и мора со нив да се однесуваме само позитивно, односно принципот на доброто и почитта треба да бидат основни двигатели на човековото однесување и постапување кон своите родители.

Она што е посебно специфично за сите три религии, и што се среќава кај секоја од нив, се неколкуте вредности што се проткајуваат низ целата содржина на нивните свети книги, а станува збор за човекољубието, љубовта, праведноста и умереноста. Човекољубието како вредност претпоставува едно сеопфатно морално истакнување и потенцирање на оваа иманентна вредност, но и на љубовта како чувство што е поврзано со човекољубието. Покрај човекољубието и љубовта, се потенцира и милосрдие, или помошта, кое се среќава, исто така, во сите три религии, и тоа милосрдие спрема гладните, жедните, странците, спрема сите оние што се во неволја и имаат потреба од помош.

Начелото на праведност, исто така, е морално начело и темелна морална вредност која се среќава во сите три религии. Праведноста подразбира морална вредност и морална човекова особина, која претпоставува слободен начин на мислење и дејствување, што ја повлекува со себе идејата за човекољубие и хуманост. Во јудаизмот се почитува начелото на праведност и во пророчките книги, покрај налагањето за праведност, се укажува и на божјата казна која го чека неправедниот. Во Стариот завет се вели: „И праведникот ако отстапи од својата правда и постапува неправедно, ако ги врши сите оние гадотии што ги врши грешникот, ќе биде ли жив? Тешко им е на оние што создаваат неправедни закони; тешко му е на оној кој гради своја куќа со неправда и свои соби со беззаконие“. И во христијанската религија се потенцира праведноста како вредност. Во Новиот завет се вели: „Сето она што сакате да ви прават луѓето, правете им го и вие, оти тоа се законот и пророците; па како што сакате да постапуваат луѓето со вас, така постапувајте и вие со нив“. Во исламот, посебно преку Куранот децидно се потенцира праведноста како вредност и таа е преставена како основа на верата. Праведноста во исламот не е претставена како правна или законска, туку кај неа првенствено се истакнува моралната димензија. Во сурето Ел-ен-ам се вели: „Зборот од твојот господар – а тоа е Куранот – е исполнет со вистина за кажувањата и преданијата со праведни прописи; а во сурето Ел-ниса се вели: „Алах ви наредува да судите праведно меѓу луѓето“.

Принципот на умереност, исто така, е уште една од вредностите која се среќава во сите три религии. Во Стариот завет и во Новиот завет умереноста се нала-

га често преку одредени должности, односно се посочуваат сите грешни дела кои го понижуваат човекот. Умереноста е доблест, умереноста е едно од врвните начела кое се препорачува на верниците и од јудаистичката, и од христијанската и од исламската вероисповед. Како што се препорачува умереноста, како морално начело во сите човекови постапки и во секој човечки однос, така и се осудуваат лакомоста и алчноста како негативни карактеристики.

Заклучок

Денес, живеејќи во еден помалку речено суров свет, исполнет со неискреност, неморалност, исполнет и проследен со динамични и брзи трансформации, кога се губи и напушта полека човечноста и достоинството, потребата од овие морални норми е огромна, бидејќи доколку заборавиме на темелните вредности и ги напуштиме суштинските морални принципи, ќе се удавиме во вителот наречен живот.

Докази за втемелени морални норми во јудаизмот, христијанството и исламот има многу, а во овој труд ќе наведам некои од нив, преку кои ќе се согледа дека навистина овие религиски системи се етички системи. Најпрво, она што доминира во сите свети книги на овие религии е принципот на љубовта и љубовта како најголема човечка вредност. Љубовта се опишува на најдостоинствен начин, како чувство кое треба да ја воскресне добрината кај секој човек, како чувство кое треба да ги извлече од луѓето најскриените желби и тајни, како чувство кое треба да ја облагороди човековата душа, едноставно, чувство кое треба да го води секој човек во своите постапки и комуникација со другите луѓе. И во јудаизмот, и во христијанството и во исламот се потенцира значењето на љубовта и се истакнува дека блажени се оние кои умеат да даваат и примаат љубов и тие ќе уживаат и на Земјата и на небото. Од посебно значење за потенцирање на моралноста на овие религиски системи е доминантното значење што му се дава на принципот на доброто, кое е темелна морална вредност. Низ целиот текст на светите книги провејува ставот дека секој човек треба да биде воден од принципот на доброто, доброто треба да се пофали и да се почитува, а злото да се отфрли и да се избегнува, доброто треба да биде наш двигател во целокупното наше однесување и постапување и само доколку го почитуваме овој принцип, ќе се издигнеме морално на повисоко рамниште. Улогата на семејството на која укажуваат споменатите религии, пред сè за време на празнувањата и верските пракси и чествувањата на религиските празници, е голема, при што се потенцира значењето што го има семејството за секоја единка, значењето на родителите, како и потребата на една личност да расте и живее во здраво семејство. Вредностите како што се космополитизмот, пријателството, милосрдие, почитта, исто така, се срж на овие религиски системи и се потенцираат постојано, а за сметка на нив и во јудаизмот, и во христијанството и во исламот се негираат и се отфрлаат неморалните особини, карактеристики, чувства и поведенија како што се лагата, измамата, кражбата, убиството, прељубата.

Литература

- Армстронг, К. (2008). *Биџкаџа за Боџа*. Скопје: Евро-Балкан прес.
- Bouker, D. (ed.) (2006). *Religije*. Novi Sad: Stylos.
- Bošnjak, B. (1988). *Filozofija kršćanstva*. Zagreb: Stvarnost.
- Bikaj, M. (2003). *Biblijata, kuranot i naukata*. Skopje: Logos-A.
- Vernon, M.G. (1962). *Sociology of Religion*. New York: McGraw, Hillbook Company.
- Верски алманах на Република Македонија. (2010). Скопје: Комисија за односи со верските заедници.
- Dačić, S. (2006). „Sociologija religije i verska tolerancija“. *Vo Religija i tolerancija*. Novi Sad: Čigoja Štampa.
- Elijade, M. (1996). *Vodič kroz svetske religije*. Beograd: Narodna knjiga Alfa.
- Expozito, L. (2002). *Oksvorska istorija Islama*. Beograd: Clio.
- Избугс, П. (2005). *Мојсеј, Исус, Мухамед-Археолошка историја на џриџе вери*. Скопје: АЕА.
- Keler, Jozef. (2002). *Osnivači velikih religija*. Beograd: Stoper Book.
- Лукић, Р. (1982). *Социологија морала*. Београд: Научна књига.
- Линк, Т. (2000). *Историја релиџије исџока и заџага*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Павичевић, В. (1974). *Основи еџике*. Београд: БИГЗ.
- Pavičević, V. (1986). *Sociologija religije-sa elementima filozofije religije*. Beograd: BIGZ.
- Temkov, K. (2003). *Etika za mlade*. Niš: Bajka.
- Tompson, K. (2003). *Moralna panika*. Beograd: Clio.
- Haralambos M., Holborn M. (2002). *Sociološke teme i perspective*. Zagreb: Golden marketing.
- Šušnjić, Đ. (1997). *Dijalog i tolerancija*: Beograd: Čigoja Štampa.
- Šušnjić, Đ. (1998). *Religija I, II*. Beograd: Čigoja.